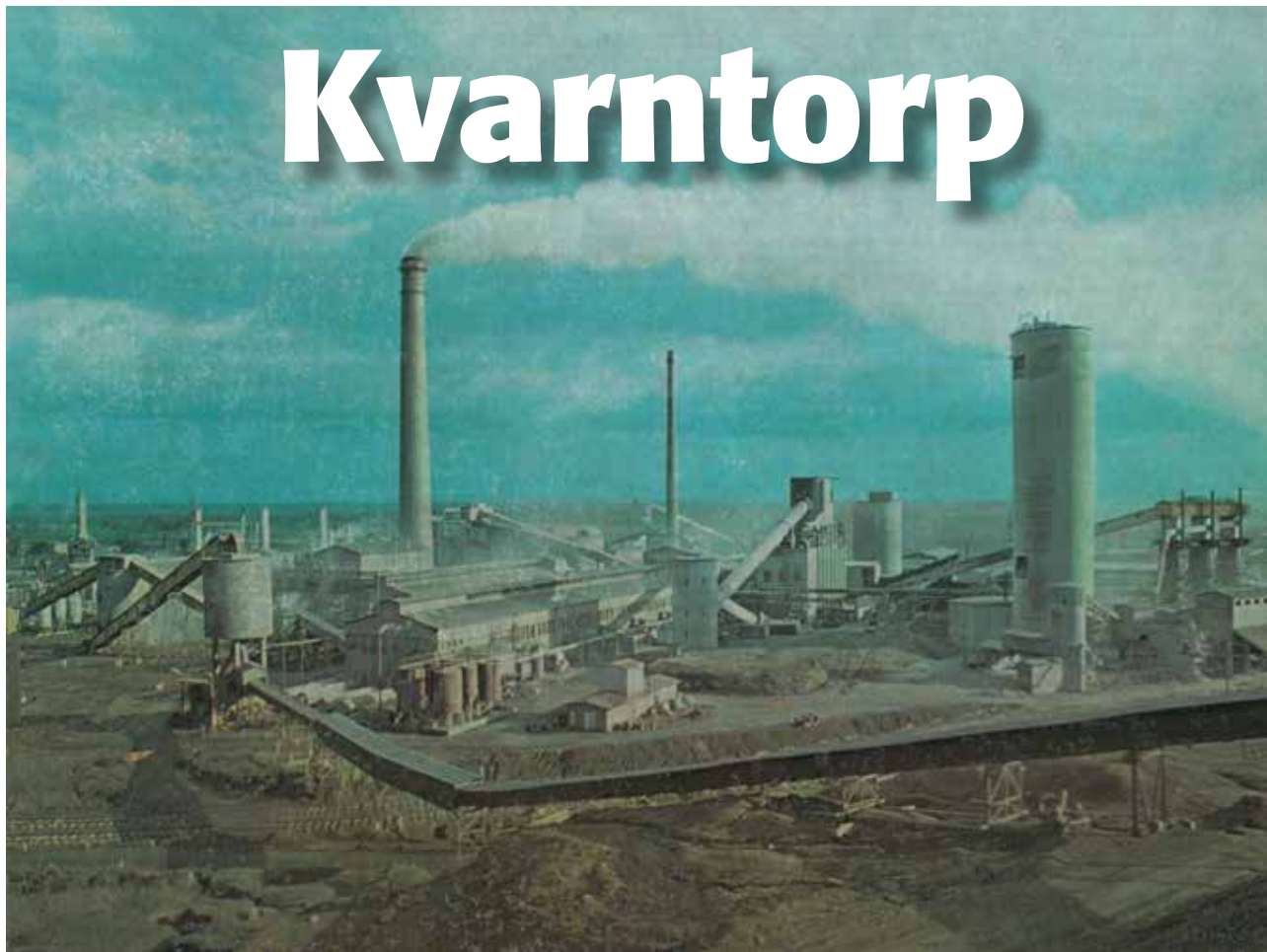

Kvarntorp

För femtio år sen stängdes verksamheten i Kvarntorp ned för gott. Under 25 år hade man då jobbat med att utvinna olja ur skiffer. Produktionen blev aldrig lönsam och resultatet blev kostsamt både ekonomiskt och för miljön.

Svenska skifferoljeaktiebolaget bildades 1941 med syfte att ur svenska skifferfyndigheter utvinna olja och andra för vårt lands försörjning viktiga produkter.

Under andra världskriget upphörde oljeimporten nästan helt till Sverige och man började undersöka olika sätt att kunna framställa olja inom Sveriges gränser. Försök att utvinna olja ur skiffer hade redan gjorts på 1800-talet och på 1890-talet hade man uppfört ett skifferoljeverk vid Gössätter vid Kinnekulle. Verksamheten lades snart ned men i början av 1930-ta-

let hade man återupptagit produktionen i ett försök att försörja den svenska flottan med drivmedel.

Resurser i kristid

Vid krigsutbrottet blev så frågan om oljeskiffer högintressant igen. Under 1939 undersökte man skifferkvaliteten på ett flertal platser i Sverige. Man konstaterade att den mest brytningsvärda skiffern fanns i Kvarntorpsområdet i närheten av Kumla. Regeringen tillsatte en kommitté under våren 1940 och året efter bildades således Svenska Skifferoljeaktiebolaget. Produktionen i Kvarntorp drog igång 1942.

Trots att det var krig i Europa och svåra tider i Sverige så satsade man enormt på Kvarntorp. Massor med pengar plöjdes ner i projektet och redan på hösten 1942 hade det växt upp en barackstad i Kvarntorp, 92 hushåll med totalt 218 personer. Till området kom människor från hela Sverige för att arbeta. Så småningom växte det upp ett helt samhälle med affär och matservering, Folkets park och senare Folkets hus och det fanns även planer på att bygga en kyrka.

Vinstdrivande

Efter kriget var det meningen att bolaget skulle utveckla lönsamma metoder för att så småningom bli självförsörjande och gå med vinst. Stora summor pengar lades ned i projektet för att utveckla metoder att utvinna olja och andra produkter ur skiffern. Man anlitade forskare och ingenjörer för att

försöka utveckla och effektivisera utvinningen. Med i stort sett obegränsade resurser kunde de experimentera fram nya metoder och även försöka utvinna andra produkter. En av de produkter som också gick att utvinna ur skiffer var uran.

Uranframställning

År 1957 tillsattes en utredning för att anlägga ett anrikningsverk för uran i Sverige. Två alternativ fanns som man tog ställning till: Ranstad vid Billingen i Västergötland och Kvarntorp i Närke.

Den tänkta anläggningen i Kvarntorp skulle bestå av det befintliga skifferoljeverket, ett ångkraftverk, en fabrik för framställning av tungt vatten, en uranfabrik samt en anläggning för framställning av svavelsyra.

Utredningen kom fram till att västgötaalternativet skulle vara det mest gynnsamma. Främst på

grund av att skiffen där innehöll en högre uranhalt. Den svenska Atomenergikommissionen förlade dock ett av sina kontor och ett laboratorium för framställning av tungt vatten i Kvarntorp.

Kärnkraftverk vid Uden

En statlig atomenergiutredning tillsattes 1955. Året efter offentliggjorde Vattenfall sina planer på att bygga två kärnkraftsreaktorer. Projekten kom att kallas Adam och Eva. Det nybildade statliga bolaget AB Atomenergi presenterade några månader senare atomenergiutredningens förslag om liknande planer och 1958 enades man om

ett samarbete.

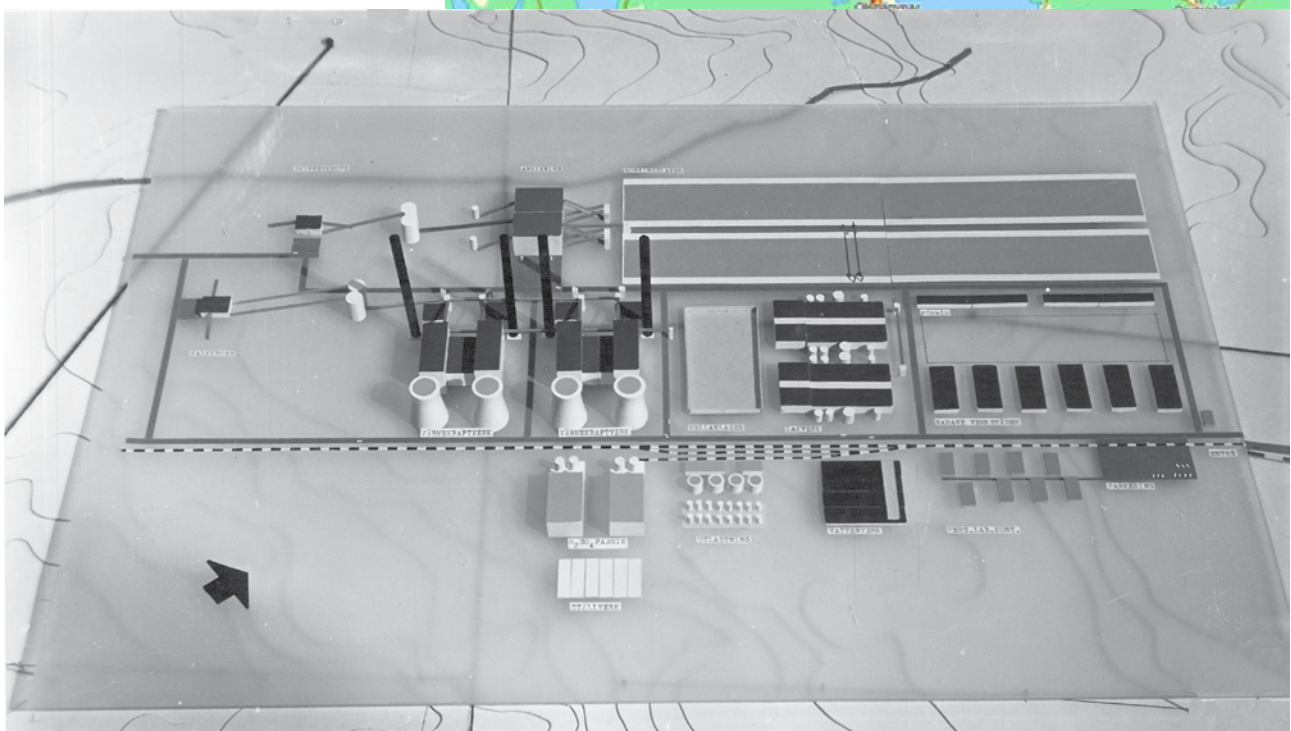
Under 1957 undersöktes olika platser där reaktorerna kunde placeras. Ett av dessa ställen var Rävfall strax norr om sjön Uden. Till en början hälsades planerna med stor entusiasm. Detta skulle bli ett rejält uppsving för kommunen och för Finnerödja som

"EVA" FÖRDUUBLAR

Om den planerade atomreaktorn "Eva" vid Uden blir verklighet kommer detta att medföra ett oerhört uppsving för Finnerödja, som blir närmaste tätort till anläggningen och sålunda få ta emot den invasion av arbetare och tjänstemän byggnadsprojektet drar med sig. Inom den kommunala ledningen ställer man sig mycket positiv till tanken på en atomreaktor in på knutarna då det så gott som omedelbart skulle medföra en fördubbling av folkmängden i samhället. Dessutom kalkylerar man med hur projektet indirekt kommer att återverka på utvecklingen i framtiden.

Vid atommärket på kartan till höger ligger Rävfall där det var tänkt att kärnkraftverket Eva skulle ligga. Nedan: Plan för hur den tänkta fabriken skulle se ut i Kvarntorp.

var närmaste lokalort. Markägarna runt sjön Unden protesterade dock mot planerna.

Något atomkraftverk vid namn Eva kom aldrig att byggas vid Rävfall. AB Atomenergi och Vattenfall anlade dock verket Adam vid Marviken i Östergötland. Men något kärnkraftverk blev det inte utan i slutändan så blev det ett oljekraftverk istället. Kärnkraften fick vänta ytterligare ett tag.

Ljungströmmetoden

Men de stora forskningsinsatserna vid anläggningen i Kvarntorp lades dock på att förbättra och förbilliga oljeutvinningen. En av ingenjörerna, Fredrik Ljungström, kom på ett sätt att utvinna olja direkt ur marken utan att behöva bryta. Metoden innebar dock att svavelväte släpptes rätt ut i luften. Vid utvinningen med hjälp av ugnar kunde man ta hand om en del av de farliga utsläppen och omvandla dem till användbara produkter. Ljungströmmetoden var troligtvis den största anledningen till den miljöförstöring som skedde i omgivningarna kring Kvarntorp.

Miljökatastrof

Biverkningarna på det en gång så vackra landskapet blev snart påtaglig. Lokalbefolkningen började protestera mot den omfattande svavelröken. Mest besvärande var dock röken och lukten från själva askhögen.

Växter förtvinade, träd dog och dricksvattnet hade en otäck bismak. Markägare och fiskare i trakten protesterade och menade att utsläppen hotade fiskerinäringen. Avloppsvattnet från industrin gjorde att fisken antingen dog eller blev oätlig och vattendragen förorenades av oljerester.

En studie i slöseri

Under de första åren hyllades verksamheten för sin framsynthet och forskning för att täcka Sveriges framtida energibehov. Men man lyckades inte att få till en vinstgivande produktion. Kritiska röster började höjas om att det kostade de svenska skattebetalarna alltför mycket.

Början till slutet kom med skriften *Kvarntorp: En studie i slöseri* av Anders Byttner år

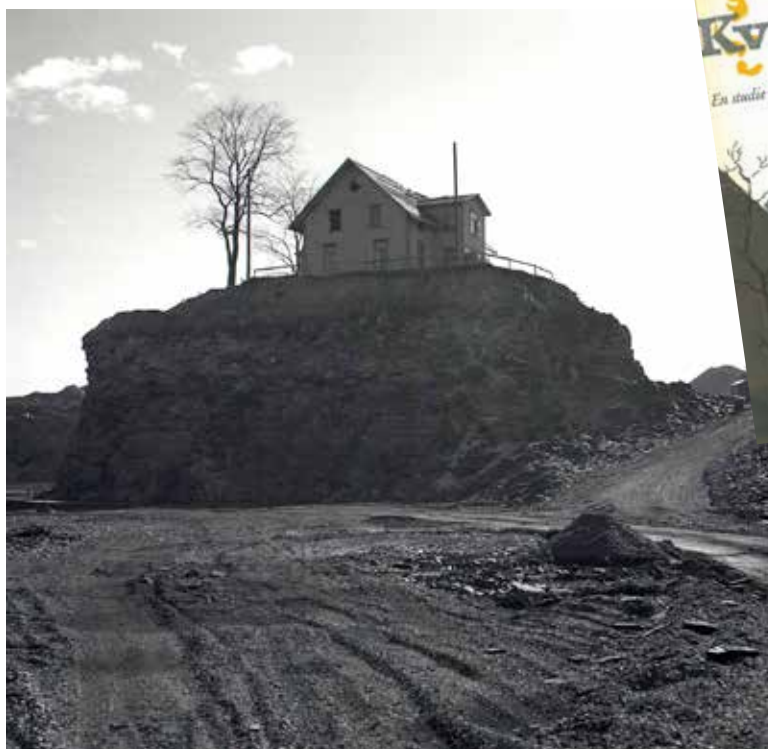
1960. Byttner gick till hårt angrepp mot verksamheten. Året efter gjordes en statlig utredning där det beslutades att produktionen skulle upphöra. År 1962 började produktionen avvecklas och 1966 stängdes verksamheten ned för gott.

Turistmål

Kvar fanns dock ett svårt sargat landskap och ett 110 meter högt berg av skifferaska. Berget läckte svavelångor och temperaturen inne i den glödande högen pendlade mellan 300 och 500 grader. Vissa åtgärder för att skydda grundvattnet gjordes efter nedläggningen. Men annars gjordes inga större åtgärder för området förrän 1982 då Kumla kommun blev ägare till marken.

Idag har högen blivit ett turistmål då man under somrarna har skulpturutställning under namnet *Konst på hög*. Vintertid kan man åka slalom även om det fortfarande ryker lite här och där i den alltjämt glödande högen.

Andreas Jeppsson

FOTOGRAFIER UR SVENSKA SKIFFEROLJE AB:S ARKIV

Verksamheten i Kvarntorp krävde stora ingrepp i landskapet och fick förödande konsekvenser för miljön.

